

Негласні слідчі дії, реєстр досудових розслідувань та інші особливості проекту Кримінального процесуального кодексу України

Проект нового Кримінального процесуального кодексу України передбачає кардинальні зміни системи правоохоронної діяльності в нашій державі. На думку розробників, якщо проект стане законом, буде забезпечено створення раціональнішої, якіснішої системи розслідування злочинів. Документом значно розширені права сторони захисту, змінюються повноваження органів слідства та суду.

19

Олександр ДЕМСЬКИЙ

Звичайно, запропоновані зміни до кримінально-процесуального законодавства України зачеплять інститути дізнання, досудового та судового слідства. Проектом передбачено, що органами досудового слідства (які здійснюють дізнання і досудове слідство) є: слідчі підрозділи Міністерства внутрішніх справ України; Служби безпеки України; підрозділи органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства. Порівняно з чинним КПК у наведеному переліку немає органів прокуратури. Згідно з проектом нового кодексу їхніми обов'язками тепер буде нагляд за додержанням законності та надання вказівок органам, що проводять дізнання та досудове слідство.

У проекті нового КПК дано визначення особи слідчого. Це службова особа органу досудового слідства, уповноважена в межах своєї компетенції, передбаченої цим же КПК, проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень. Проектом слідчому надано право починати досудове розслідування; проводити слідчі та негласні слідчі дії; давати доручення на проведення таких дій оперативним підрозділам; призначати ревізії та перевірки; за погодженням із прокурором звертатися до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій; за погодженням із прокурором повідомляти особі про підозру; приймати процесуальні рішення у справі; за результатами розслідування складати обвинувальний акт тощо.

На відміну від чинного КПК проектом нового кодексу до компетенції слідчого віднесено проведення негласних слідчих дій. Сьогодні ця функція здебільшого покладена на оперативні підрозділи. Згідно з новим кодексом до негласних слідчих

дій належать: втручання у приватне спілкування шляхом аудіо- та відеоконтролю за особою, арешт кореспонденції, огляд і її виїмка, зняття інформації з телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць (житла чи іншого володіння особи), встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, використання конфіденційного співробітника. Усі ці дії тепер зможе проводити слідчий за погодженням прокурора та суду. Надання таких розширених повноважень особі, яка проводить розслідування справи, має на меті зменшення кількості осіб, задіяних у розслідуванні, та прискорення здобуття доказової бази. Це, зокрема, має зменшити ризики витоку інформації про хід розслідування злочинів.

Згідно із законопроектом слідчий зобов'язаний неухильно виконувати письмові вказівки прокурора. Здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог проекту КПК, слідчий є самостійним у своїй процесуальній діяльності, тобто втручання в цю діяльність осіб, котрі не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Проектом передбачено, що особа, яка проводить дізнання, несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Нагляд за додержанням законності в діях слідчих покладається на керівника органу досудового розслі-

дування. Він має організовувати досудове слідство. Стаття 42 проекту повноважує керівника виконувати такі функції: визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а якщо йдеться про слідчу групу, – визначати старшого, що керуватиме діями інших слідчих; відстороняти слідчого від проведення досудового розслідування мотивованою постановою з ініціативи прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства слідчим; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення в передбачених законом випадках; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Як уже зазначалося, проектом передбачено, що слідчий та прокурор мають можливість давати письмові вказівки, обов'язкові до виконання, на проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Оперативні працівники не мають права здійснювати процесуальні дії з власної ініціативи та звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора.

Стаття 213 проекту передбачає, що досудове розслідування злочинів відбувається у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання.

Цікавою новацією у проекті нового КПК є створення Єдиного реєстру досудових розслідувань, до якого мають вносити відомості про кримінальні правопорушення: злочини та кримінальні проступки. До речі, таке розмежування, яке пропонується проектом, видається дещо дивним. Адже

чинний Кримінальний кодекс не містить такого поняття, як кримінальні проступки. Отже, автори нового КПК, найпевніше, пропонуватимуть внести відповідні зміни до Кримінального кодексу або запропонують Кодекс про кримінальні проступки. Проте постає запитання: чим тоді відрізнятимуться кримінальні проступки від адміністративних правопорушень? Саме межа суспільної небезпеки дозволяє сьогодні розрізнити злочин від адміністративного правопорушення.

Повертаючись до Єдиного реєстру, слід зазначити, що до нього слідчий та прокурор вноситимуть інформацію якнайшвидше, але не пізніше як протягом одного дня після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Після внесення інформації до Єдиного реєстру негайно розпочинається розслідування. Проведення розслідування до внесення інформації до Єдиного реєстру не допускається, окрім такої невідкладної процесуальної дії, як огляд місця події. У цьому разі інформація до Єдиного реєстру має бути внесена невідкладно, відразу після завершення огляду місця події. До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться такі відомості: дата надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я та по батькові потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; а також коротко викладаються обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведені потерпілим, заявником чи виявлені з іншого джерела; дається попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, а також посада слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та розпочав розслідування; інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань. Дата внесення інформації до Єдиного реєстру фіксується автоматично, без можливості корегування з боку осіб, котрі вносять відповідну інформацію. Також автоматично присвоюється номер кримінального провадження.

Про внесення інформації до Єдиного реєстру слідчий негайно повідомляє в письмовій формі прокурора. А в разі внесення інформації прокурором він зобов'язаний якнайшвидше, але не пізніше як протягом наступного дня, передати наявні в нього матеріали до органу досудового розслідування в порядку підсудності.

Досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, під дією юрисдикції якого перебуває місце вчинення кримінального правопорушення. У разі встановлення іншого місця скоєння правопорушення (за межами юрисдикції органу, який проводить розслідування) слідчий не припиняє розслідування, а проводить його доти, доки прокурор не визначить підсудності та не дасть вказівки на передачу матеріалів. Якщо не встановлено місця вчинення кримінального правопорушення або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо. Перед початком розслідування слідчий має перевірити наявність уже розпочатих досудових розслідувань щодо цього кримінального правопорушення. У разі встановлення розпочатого кримінального провадження слідчий у найкоротший термін передає до органу досудового розслідування всі наявні в нього матеріали та відомості й повідомляє про це прокурора, потерпілого, заявника. Після цього має внести відповідні відомості щодо передачі матеріалу до Єдиного реєстру.

Стаття 112 проекту процесуальні строки визначає як встановлені законом, прокурором або судом проміжки часу, в межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій мають бути виконані без невиправданого затримки й у будь-якому разі не пізніше граничного строку розслідування. Стаття 217 проекту встановлює такі строки досудового розслідування: з дня повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального проступку – один місяць; з дня повідомлення особі про підозру в учиненні злочину – два місяці.

Якщо строк з поважних причин не дотриманий, він має бути продовжений за клопотанням зацікавленої особи ухвалою слідчого судді або суду. При цьому строк слідства не може перевищувати: двох місяців з дня повідомлення особі про підозру в учиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; дванадцяти місяців з дня повідомлення особі про підозру в учиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Ця новація має на меті прискорити розслідування справи та унеможливити її «поховання».

Підстави для зупинення та відновлення досудового розслідування передбачені у главі 23 проекту, де за-

значено, що після повідомлення особи про підозру досудове розслідування може бути зупинено, якщо підозрюваний захворів на тяжку хворобу, не має фактичної можливості брати участь у провадженні, а також якщо переховується від слідства та суду і його місцезнаходження не відоме. Перед зупиненням досудового слідства особа, яка проводить розслідування, має виконати всі процесуальні дії, проведення котрих необхідне та можливе, й провести всі дії, спрямовані на встановлення місцезнаходження особи, у разі її ухилення від органів слідства та суду. У разі якщо у провадженні є декілька підозрюваних, а підстави для зупинення розслідування вбачаються не для всіх, прокурор має виділити в окреме провадження матеріали, які стосуються особи, щодо якої є необхідність зупинити розслідування. У такому разі розслідування стосовно іншої (інших) особи зупиненню не підлягає.

Досудове розслідування зупиняється постановою прокурора або слідчого за погодженням із прокурором, інформація заноситься до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після зупинення досудового розслідування проведення будь-яких процесуальних дій не допускається, окрім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Після того, як перестали існувати підстави для зупинення досудового розслідування, слідчий та прокурор мотивованою постановою його відновлюють, вносячи відповідну інформацію до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Закінчивши досудове розслідування, прокурор згідно зі статтею 279 проекту має право в найкоротший строк після повідомлення особі про підозру: закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Кримінальне провадження у справі закривається слідчим або прокурором у разі встановлення відсутності: події кримінального порушення; складу кримінального правопорушення; достатньої доказової бази для доведення вини підозрюваного та вичерпання можливостей для їх отримання; а також у разі: набрання чинності законом, що скасовує кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою; смерті підозрюваного, обвинуваченого, за винятком випадків, коли провадження є необхідним для

реабілітації померлого; існування виroku за тим само обвинуваченням, що набрав законної сили, або ухвали суду про закриття кримінального провадження за тим само обвинуваченням; відмови потерпілого або його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Крім цього, кримінальне провадження може закритися: судом; у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; у разі якщо прокурор відмовився від підтримання обвинувачення.

Якщо під час проведення досудового розслідування доведена вина особи в інкримінованому їй злочині, слідчий органу досудового розслідування за погодженням із прокурором складає обвинувальний акт. У разі незгоди прокурора зі слідчим прокурор має можливість скласти обвинувальний акт самостійно. До обвинувального акта додаються реєстр матеріалів досудового розслідування та розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта.

У разі здобуття доказів, котрі підтверджують учинення кримінального правопорушення особою, щодо якої є необхідність застосувати примусові заходи виховного чи медичного характеру, особа, що проводила досудове розслідування, направляє матеріали без обвинувального акта, але з мотивуванням клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. Прокурор зобов'язаний надати особі та її захиснику під розписку копію клопотання про застосування таких заходів.

Окрім злочинів, у проекті нового КПК передбачені кримінальні проступки. Особливості проведення їх досудового розслідування передбачені главою 25 проекту КПК. Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими проектом нового КПК.

Під час досудового розслідування кримінальних проступків забороняється проводити негласні слідчі (розшукові) дії та застосовувати за-

побіжний захід у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою.

Закінчення досудового розслідування проступків здійснюється за загальними правилами, встановленими проектом нового КПК. Однак слідчому для цього надається не більш як 25 днів після повідомлення особі про підозру, й він має направити прокурору на затвердження: проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; або обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру чи клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; або клопотання про продовження строку досудового розслідування. Протягом 30 днів після повідомлення особі про підозру прокурор має погодитися із пропозицією слідчого та звернутися до суду або внести свою пропозицію.

Загалом проект Кримінального процесуального кодексу України значно розширює повноваження осіб, які проводять досудове розслідування. Він покликаний спростити та прискорити процедуру розслідування злочину, водночас забезпечивши належне збирання доказової бази, та надати можливість суду в розумні терміни винести справедливий вирок особі за вчинене нею кримінальне діяння.

Спрощення проведення розслідувань злочинів за англо-американською системою розслідування, яку фактично пропонують автори проекту нового КПК, має на меті зменшити навантаження на осіб, котрі проводять досудове розслідування. Зокрема, проект кодексу передбачає запровадження нового в нашій правозастосовній практиці інституту слідчого судді та покладає на нього обов'язок проводити судове слідство. А співробітники правоохоронних органів, зокрема слідчі, мають полегшити цю процедуру збиранням доказової бази винуватості підозрюваного.

У разі прийняття нового КПК у запропонованій редакції виникне проблема забезпеченості судів відповідно підготовленими кадрами для проведення судового розслідування. І це при тому, що в нас ще й до-

сі судді не мають спеціалізації з розгляду справ, хоча про цю проблему вже йдеться не один рік.

Чи не спричинить новація, передбачена кодексом, погіршення умов роботи судової системи? Як зміняться якості проведення слідства та об'єктивність вироків? Усе це – тема для дискусій.

День

25

листопада

Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства над жінками

Якщо десь існує несправедливість, це означає, що існує загроза для всіх. Так влаштований цей світ, що всі ми є неподільним цілим і доля в нас одна. Якщо щось стосується когось із нас безпосередньо, то це опосередковано позначиться й на інших.

Мартін Лютер КІНГ

Цього дня 1961 року в Домініканській Республіці за наказом місцевого правителя Рафаеля Трухильйо були по-звірячому вбиті три сестри Мірабал – політичні активістки й члени підпільного товариства.

Насильство щодо жінок поширене в усьому світі й притаманне всім суспільствам та культурам незалежно від раси чи етнічної належності, соціального статусу, достатку тощо. Найчастіше до такого насильства вдаються ті представники сильної статі, з якими жінки, здавалося б, повинні мати стосунки найбільшої довіри – члени їхніх родин (чоловіки, батьки, брати) або постійні друзі, а також інші особи, яких вони знають. Зазвичай це друзі сім'ї та співробітники. Приклади вбивств жінок і дітей свідчать: ці злочини найчастіше чинять чоловіки, котрих вони досить добре знали, а не чужинці.

Генеральна Асамблея ООН іще 2000 року оголосила 25 листопада Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства над жінками й запропонувала урядам, міжнародним і неурядовим організаціям проводити цього дня заходи, спрямовані на привернення уваги громадськості до потреби боротьби з усіма формами насильства щодо жінок і дівчат.

С. Ф.

Сказано!

До речі, в статті 30 Конституції України сказано: «Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку». А статтею 31 Основного Закону передбачено, що «кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».